لوړو زده کړو وزارت

پکتیا پوهنتون

د ژبو او ادبیاتو پوهنځی

پښتو څانګه

Ketabton.com

د کاظم خان شیدا په دیوان کې د تشبیې ارزونه

(د لیسانس دورې پایلیک)

لیکوال: دلاور اعتماد

لارښود استاذ: پوهنیار سلطان زاهد

کال.. ۱۳۹۸ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپلو والدینو ته، چې خپل حق یې نشم ادا کولای.

خپلو ترونو ته، چې له ماسره یې مادي او معنوي مرستې یې کړي دي.

د خپلې کورنۍ نورو غړو، ملګرو او استادانو ته، چې له ما سره یې د هر ډول مرستو ته تیار وهلی ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لارښود استاذ نظر

پکتیا پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ، پښتو څانګې د ۱۳۹۸ ل.ل کال فارغ التحصیل ښاغلی (دلاور اعتماد) چې د څلورکلنې تحصیلي دورې پای ته د رسېدو په موخه یې له اړوندې څانګې سره په مشوره (د کاظم شیدا په دیوان کې د تشبیه ډولونه) ترعنوان لاندې موضوع غوره کړې وه او وروسته له غوراوي یې له ما سره وخت په وخت لیدلي او د موضوع د لا ښه ترتیبولو په پار یې را څخه نظرونه غوښتي ،نو د ګډو همکاریو په پایله کې د محترم په هنرمندو ګوتو یو څه رغېدلي،چې د پښتو ژبې او ادب د دردونو دوا کېدلی شي.

زه یې د لارښود استاذ په توګه د نوموړي دا لومړنی هڅه(سره ددې، چې نیمګړتیاوې به لري) ستایم او د پوهې په ډګر کې ورته د لا بریالیتوبونو غوښتونکی یم.

پوهنیار سلطان زاهد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیل خبرې

د لوی خدای ﷻ ډېر کرم او مهرباني ده ،چې خپله څلور کلنه تحصلي دوره په پکتیا پوهنتون کې بشپړوم. دلوړوزده کړو دلایحې سره سم هرمحصل ته دڅلورم ټولګي داتم سمسترپه پیل کې دلېسانس سند ترلاسه کولو په موخه داړونده څانګې څخه دمونوګراف (پایلیک) لپاره یوه څېړنیزه موضوع ورکول کېږي ماته هم پکتیا پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتوڅانګې له خوا (د کاظم خان شیدا په دیوان کې د تشبیه ډولونه) ترسرلیک لاندې یوه څېړنیزه اوعلمي موضوع دپوهنیار سلطان زاهد ترلا رښوونې لاندې راکړل شوه. ما د غه موضوع په دوو څپرکو کې له پوره جزیاتو سره بشپړه کړه.د نومړې موضوع په ترتیبولوکې ما ، له معتبرو ماخذونو او سرچینوڅخه استفاده وکړه.

زه د ښوونځي په لومړنیو ټولیګو کې وم ،چې له راډیو څخه به مې: موسیقي ، ډرامې ، دیکلومه شعرونه ، کیسې ، او ادبي خپرونې اوریدلې ،چې په ما کې به یې یو ویده احساس راوېښاوه ورو ، ورو مې له ژبو او ادبیاتو له پوهنځي سره بې سارې مینه پیدا شوه. کله مې ،چې د کانکور ازموینه ورکړ همېشه به مې د خدای ﷻ دربار ته لاسونه پورته کول ،چې د خپلې خوښې پوهنځي ته بریالی شم هماغه وشو ،چې زه دغې لویې هیلې او بریا ته ورسېدم.

لکه څرنګه ،چې مونوګراف د لیکوالۍ پیل ګڼل کیږي، د مونوګراف له لیکلو او بشپړولو څخه وروسته به ټولنې ته ورمخامخ کیږو په ادبیاتو پوهنځي کې موږ ژباړه، لیکوالي، ګرامر او نور مضمونو لوستي ؤ ؛نو موږ مکلف یو ،چې دغه کوچنۍ څېړنه په خپله ولیکو ځکه ،چې موږ د پوهنتون په اکادمیک چاپیریال کې څلور کالونه تېر کړل.حکومت زموږ ته بدل اعیشه راکوي موږ امنیت تظمینوي کورنۍ مو د خپلې څلور کلنې دورې لپاره ستونزې او مشکلات ګالي....

زه ډېر داسې زده کړیالان د پوهنتون په اکاډمیک چاپیریان کې وینم ،چې د پېسټ او کاپی پسې ګرځي ما ته خپل وجدان اجازه رانه کړه ،چې خپل ضمیر ته ملامت شم. له خپل لارښود استاد پوهنیار سلطان زاهد، د کورنۍ غړو او ملګرو او نور استادانو څخه ډېره مننه کوم ،چې له ما څخه یې هېڅ ډول مرستې نه دي سپمولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

لړلیک......مخ

سریزه......١

د شاعر پېژندنه......٢

د بیان لغوي او اصطلاحي پېژندنه......۶

د بیان د علم موضوع......٨

د بیان علم ګټې......٩

د تشبیې پېژندنه......١٠

د تشبیې ارزښت......١١

د تشبیې ارکان......١٢

مشبه......١٣

مشبه به......١٣

وجه شبه......١۴

د تشبیې ادات......١۴

١ - د طرفینو د موقیعت په لحاظ د تشبیې وېش......١۵

١- ١ - مفروقه تشبیه......١۵

١- ٢ - ملفوفه تشبیه......١۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ابتـذال او نـدرت په لحــاظ د تشبیې وېش.. ۱۷

۲ - ۱ - مبتذله تشبیه... ۱۷

۲ - ۲ - نادره تشبیه... ۱۸

۳ - د وجه شبه په لحاظ د تشبیې وېش... ۲۰

۳ - ۱ - مفصله تشبیه... ۲۰

۳ - ۲ - مجمله تشبیه... ۲۱

۳ - ۲ - ۱ – قریبه (نیږدې) مجمله تشبیه:... ۲۱

۳ - ۲ - ۲ – بعیده (لرې) مجمله تشبیه... ۲۲

۴ - د اداتو په لحاظ د تشبیې وېش.. ۲۳

۴ - ۱ - مرسله یا مظهره (ښکاره) تشبیه... ۲۳

۴ - ۲ - موکده تشبیه... ۲۵

۴ - ۲ - ۱ - اضافي موکده تشبیه... ۲۶

۴ - ۲ - ۱ - ۱ - تشبیهي اضافت.. ۲۶

۴ - ۲ - ۱ - ۲ - تلمیحي اضافت... ۲۷

۴ - ۲ - ۱ - ۳ - سمبولیکي اضافت.. ۲۸

۴ - ۲ - ۲ - توصیفي موکده تشبیه... ۲۹

۴ - ۲ - ۳ - موکده محض تشبیه.. ۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - عــادي او غــیــر عــادي وېــش.................................۳۱
۵- ۱- عادي تشبیه.................................۳۱
۵- ۲- غیر عادي تشبیه.................................۳۱
۵- ۲ - ۱- تفضیلي تشبیه.................................۳۱
۵ - ۲ -۲-مقلوبه تشبیه.................................۳۲
۶ - د ماهیت په لــحـــاظ د تشبیې وېش.................................۳۴
۶ - ۱- محسوسه تشبیه له محسوسې سره.................................۳۴
۶ - ۲- معقوله تشبیه له معقولې سره.................................۳۵
۶ - ۳- معقوله تشبیه له محسوسې سره.................................۳۶
۶- ۴- محسوسه تشبیه له معقولې سره.................................۳۶
۷ - د طرفینو د تعادل په لحاظ د تشبیې وېش.................................۳۸
۷- ۱- تسویه.................................۳۸
۷- ۲- جمع.................................۳۹
پایله.................................۴۱
وړاندیزونه.................................۴۲
اخځلیکونه.................................۴۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د بیان علم په تشبیې ، استعارې ، مجاز او نورو څانگو په ګاڼه باندې سنبال شوي دي ، د ژبې او لیك د خوږوالي ، په زړه پورې والي ، څرګندتیا او د فصاحت او بلاغت په ګاڼه د ښکلي کولو یو اساسي شرط دی ، چې ددې علم لومړی او اسانه او روانه څانګه دې تشبیې وي. عام وګړي ، شاعران او هغه کسان ، چې په ولس کې د ټوکو ټکالو طبع لري په خپلو خبرو کې له تشبیې څخه کار اخلي . هغه څوك ، چې په چا پورې ملنډې وهي یا د هغه بدي بیانوي ؛ کله کله پکې د وجه شبه مسئله رامنځ ته شي. لکه: یو څوك ډېر نا لایق وي؛ نو موږ ورته اپلاتون کلمه کاروو ، چې اپلاتون د خپل وخت ډېر ځیرك، هوښیار او مشهور فلیسوف ؤ؛ خو دلته د نا لایق او اپلاتون تر منځ د وجه شبه تضاد د خلکو د خندا سبب ګرځي. یعنې اپلاتون په عقل او پوهه کې مشهور ؤ او دی په جهالت او بې عقلۍ کې هماغومره شهرت ته رسېدلی دی.

پورته ذهینت مخاطب ته ورکول د تشبیې کمال دی، ځکه ددې علم د پوهانو په نظر په دې خوا راواوښت او وخت په وخت یې پکې ډېر اثار ولیکل شول ، چې ددې لړۍ په کړنو کې ماهم (د کاظم خان په دیوان کې د تشبیې ډولونه) تر سرلیك لاندې مونوګراف (پایلیك) ولیکه.

څرنګه ، چې کاظم خان شیدا له یوې علمي او ادبي کورنۍ څخه راوتلی دی، له بلې خوا څخه ده ډېره موده په هند کې په جلا وطنۍ سره تېره کړې ده. ؛نو ده د خپل ژوندانه ټول اړخونه د سوځنده اشعارو په قالب کې واچول او د زړه تسل یې پرې وکړ.

د کاظم خان شیدا په اشعارو کې د تشبهاتو او استعارو اباسین غورځنګونه وهي او د نازکخیالۍ نیلي یې پکې لکه د سیلۍ او باد ډېر ګړندي روان دي. د شیدا دیوان د عشق مستۍ جوش او حرارت سره لمبه او دساړه او بې سوزه ژوند لپاره د غضب کروړه. کاظم خان شیدا د حمید بابا د نازك خیالۍ د مکتب غښتلی او قوي ملګری دی. او د پښتو ژبې یو پیـاوړی شاعر ګڼل کیږي. که د شیدا دیوان و پټل شي ؛نو هلته به دا پته ولګیږي ،چې شاعر یوازې د ګل، بلبل، د شمعې، خال وخط، عشق او معشوق شاعر نه دی ؛ بلکې د ده په کلام کې جغرافیوي ، اجتماعي ، اخلاقي ، وطن پرستۍ ، فلسفي او د ژوندانه ډول ډول مضمونونه پراته دي. د شیدا په شاعرۍ کې ، چې کوم شعـر ډېـر زموږ تر سترګو کیږي هغه د وطن یـاد او د هېواد مینه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاظم خان شیدا لنډه پېژندنه

کاظم خان شیدا د افضل خان کشر زوی د اشرف خان لمسی او د خوشحال خان کړوسی دی . په (۱۱۴۰ هـ ق) کال کې په اکوړه خټک کې زیږېدلی دی.

کاظم خان شیدا په داسې وخت کې سترگې وغړولې ، چې په هند کې د فیوډالي مغلو ډیوه په مړه کېدو وه او په مقابل کې انگریزي استعمار دې خاورې ته را روان ؤ ؛ خو د مغلي حکومت تاثیر لا په هغې خاورې باندې پاتې ؤ.

ده د خپل وخت مروج علوم ولوستل او د مطالعې سره یې ډېر شوق ؤ. کله ، چې افضل خان مړ شو او د قوم مشري د دده مشر ورور سعدالله خان ته پاتې شوه ؛نو سعدالله خان تند مزاجی او د شیــدا له نازک خیالۍ سره جوړه رانغله هماغه ؤ ، چې د خپل ورور او خپلوانو نه خوابدی مرور شو.

لومړی کشمیر ته لاړ هلته یې یو څه موده تېره کړه او د هغې ځای څخه بیا سر هند ته راغی او د سر هند څخه رامپور ته لاړ. ده به په هر ځای کې د علم او ادب لټونه کوله تر څو په رامپور کې د نواب علی محمد پښتون رییس سره د نیږې نه اشنا شو او نواب دغه نازک خیال شاعر ډېر نازاوه ، چې شیدا بیا د مرگ تر ورځې پورې ددې ځاي څخه هڅه او مېل ونکړ.

د نواب علی محمد څخه وروسته نواب فیض الله ، چې علم دوسته او ادب پالونکی سړی وه د رامپور حکمران په توگه مکرر شو او نوموړی هم د شیدا لاپســې ډېر قدر وکړ او په هغه وخت کې یې زر روپۍ ورته مکررې کړې وې.

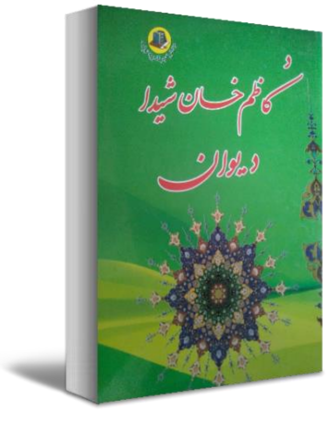

څنگه ، چې شیدا له یوې علمي او ادبي کورنۍ څخه راوتلی دی او له بلې خوا څخه ده ډېره موده په هند کې په جلاوطنۍ سره تېره کړې ده ؛نو ده د خپل ژوندانه ټول اړخونه د سوځندو اشعارو په ښکلي قالب کې واچول او د زړه تسل یې پرې وکړ.

د شیدا په دیوان کې غزلونه ، قصیدې ، مخمس ، مسدس ، قطعې ، رباعیات او داسې نور شعري قالبونه تر سترگو کیږي. د شیدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعري د نزاکت ، ژوروالی ، صنایع ، بدیع ، لفظي او معنوي محاسن او نورو لوازماتو په لحاظ اوچته او معیاري شاعري ده.

کاظم خان شیدا خپل دیوان د محمدي صاحبزاده په سپارښتنه او د خپل ورور محمد عابد خان په غوښتنه په (۱۱۸۱ هـ ق) کال کې ترتیب او بشپړ کړی دی.

د ده دیوان نسخې څو ځایه موندل شوې دي.

خان غازي کابلي د کابل مجلې د یوې مقالې په ترڅ کې داسې لیکلي دي: ((د شیدا د دیوان دوه قلمي نسخې د رامپور په کتابخانه کې موجودې دي، یوه نسخه یې په غټ (جلی) قلم سره لیکل شوې ده ، چې (۴۱۶) مخونه لري او فیض علی په شاه جهان اباد ډیلي کې په خپل قلم په (۱۱۹۲ هـ) نقل کړې ده. بله نسخه ، چې شیدا په خپل مهروه د راوړتې گوتو ته په لاهور کې ورغلی ده او په برټش موزیم کې خوندي ده. یوه بله نسخه ، چې په (۱۱۹۱ هـ) کال کې لیکل شوې ده. د اسلامي کالج پېښور په کتابخانه کې شته دی.

یوه بله ډېره پخوانۍ نسخه ، چې اټکل کیږي د ختکو د کورنۍ په وخت کې دې لیکل شوې وي دانسخه اوس په پښتو ټولنه کې خوندي ده

بله یوه نسخه په پېښور کې د اکبر پورې عبدالمستعان کاتب په خط په (۱۳۲۵ هـ) کال کې کاپي شوې او بیا د دغې نسخې څخه په (۱۳۴۰ هـ) کال مولانا ابوالو فانقل اخیستې ، چې دغه نسخه بیا د پوهاند د عبدالحي حبیبي گوتو ته ورغلې وه.

د شیدا دیوان څلور ځلې چاپ شوی دی. یو ځل په (۱۳۳۱ هـ ش) کال په کابل کې او بل ځل په ۱۹۶۵م کال په پېښور کې دربیم ځل په ۱۹۶۶ م کال په پېښور کې چاپ شوی دی او څلورځل په (۱۳۸۴) هـ ش کال هم په پېښور کې چاپ شوی دی.

کاظم خان شیدا د دیوان لیکلو څخه (۱۳) کاله وروسته مړ شوی ، چې دغه مطلب یو شاعر په خپل کلام کې داسې راوړی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیدا په اشیانه کې جهان تریخ شو
د کباب غوندې یې کون و مکان تریخ شو
درست بدن یې گویا زړه دی په بدن کې
(دل نظیر) هم د کاظم د مرگ تاریخ شو

د کاظم خان شیدا د شعر او شاعرۍ په باب ډېرو ختیځ پوهانو فارسي دانانو اردو ژبو او په خپله پښتنو ادیبانو ډېر څه لیکلي دي ؛ خو موږ دلته ددې ټولو نه تېرېږو او یوازې د څو پوهانو یادونه دلته رانقلوو:

پوهاند حبیبي لیکي چې،((د کاظم خان اشعارعشقي او اخلاقي خواوې لري ؛ مگر په پښتنو کې دده امتیاز دا دی ، چې شیدا یو نازکخیاله او قوي تخییل خاوند او په شاعرۍ کې د هندي سبک پېرو دی.))

پوهاند رښتین د کاظم خان شیدا د دیوان په سریزه کې ، چې د پښتو د ټولنې له خوا د بېنوا په تدوین تصحح او مقابله په (۱۳۳۱ هـ ش) کال کې چاپ شوی دی داسې لیکنه کړې ده: کاظم شیدا د نازک خیالۍ استاد د لوړ تخییل پېشوا او د جگ ادبي مقام څښتن دی. ده خپل شعرونه په رنگارنگو خیالونو او استعارو ښایسته کړل د تخییل په دام کې یې د هوا مرغان ونیول د بلبلانو په څېر د سرو گلونو په ښاخونو په خوند خوند وچغېد د شنو توتیانو په شان د ادب د هسکو غرونو په جگو څوکو والوت هر غزل او شعر یې ته به وایې د ښاپېرو د ملک تصویر یادرام د باغ انځور دی.

دده په شعر کې د تشبهاتو استعاراتو اباسیند غورځنگونه وهي او نازک خیالۍ نیلي پکې لکه د سیلۍ او باد ډېر گرځندي روان دي. د شیدا د یوان د عشق، مستۍ، جوش او حرارت سره لمبه او د ساړه او بې سوزه ژوندانه د پاره د غضب کروړه ده.

په دې لحاظ کاظم خان شیدا د حمید بابا د نازکخیالۍ د مکتب غښتلی او قوي ملگری او د پښتو ژبې یو پیاوړی شاعر گڼل کیږي.

دی په (۱۱۹۴ هـ ق) کال کې د هند په رامپور کې وفات شو. او هلته خښ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د شیدا دیوان وپټل شي؛نو هلته به دا پته ولګیږي چې شاعر یوازې د ګل، بلبل، شمع، پتنګ، خال و خط، عشق او معشوق شاعر نه دی ؛ بلکې د هغه په کلام کې جغرافیوي، اجتماعي، اخلاقي، وطن پرستي، فلسفي او د ژوندانه ډول ډول مضمونونه پراته دي. د شیدا په شاعرۍ کې ، چې کوم شی ډېر زموږ تر سترګو کیږي هغه د وطن یاد او د هېواد مینه ده. ده د روه، بګرام او سرای په یاد په خپلو شعرونو کې ډېرې نارې او چغې وهلې دي.(۲: ۳۳۲-۳۳۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیان لغوي او اصطلاحي پېژندنه

بیان لغوي مانا کشف، ایضاح، څرګندول، سپړل او په ډاګه کــول دي.

اصطلاحاً: بیان هغه پوهه ده ، چې د غیر مطابقې دلالت په ډول د مطلب اداء راښیې.

شمس الدین د حدایق البلاغت مؤلف د بیان تعریف په اړوند داسې لیکي: « بیان هغه اصول او قاعدې دي ، چې د هغو په واسطه سره یوه مانا په بېلابېلو عباراتو کې داسې اداء کیږي ، چې یوه نسبتاً بلې ته ډېره واضحه وي. » د حدایق البلاغت مؤلف دلالت په درې ډوله راپېژني:

۱. وضعي یا مطابقي دلالت چې یو لفظ په خپله اصلي او لغوي مانا باندې دلالت وکړي، لکه د انسان کلمې دلالت په یوه ناطق حیوان باندې، یا د کور کلمه ، چې په خپله اصلي او وضعي مانا (خانه) ، چې اجزایې، دروازه، څلور دیوالونه احاطه تشکلوي دلالت کوي.

۲- غیر مطابقي یا تضمیني دلالت: چې کلمه د لغوي مانا نه غیر په مجازي مانا باندې استعمال شي، لکه د (لاس) کلمه ، چې لغوي مانا یې د بدن یوه عضوه ده، د مدد او کومک په مانا یې کارول مجازي دلالت دی.

۳ - التزامي دلالت: چې د لزوم په صورت کې د یوې کلمې نه د لغوي مانا غیریوه بله مانا واخیستل شي. د هوسۍ کلمې نه د نجلۍ مانا اخیستل یا د اور کلمه د محبت په مفهوم استعمالول.۶ :۴ -۷

د بیان په علم کې زیاتره د غیرو وضعي او التزامي مانا څخه کار اخیستل کیږي. د زیات وضاحت لپاره د بیان په علم کې د یوه مطلب په بېلابېلو لارو د څرګندولو لپاره د تخییل، تشبیې، استعارې، او تصویر څخه کار اخیستل کیږي همدغه تشبهات، استعارې او تخییل دی ، چې په کلام ښکلا او زېبایي پیدا کوي.

د ساري په ډول که وغواړو ، چې د یو چا د سخاوت په اړه خبرې وکړو، دا مطلب په څو مختلفو ډولونو بیانولای شو:

توریالی حاتم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توریالی بحر دی.

توریالی په لاس کې خلاص دی.

توریالی په ورکړه کې لکه حاتم دی.

د بیان دغه ډولونه د توریالي د سخاوت په باب د مطلب د افادې او د کلام د زېبایي او ښکلا له مخې متفاوت دي.

او په همدې ډول که وغواړو ، چې د یو چا دصورت او دښکلا څرگندونه وکړو« د هغه څېره ښکلې ده.» کولای شو ، چې ووایو: د هغه څېره د سپوږمۍ په شان ښکلې ده، هغه لکه سپوږمۍ ده. د هغې د مخ رڼا لکه د سپوږمۍ ده او په همدې ډول نور.(۴: ۶-۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیان د علم موضوع

پخوایې د بیان د علم موضوع درې شیان، تشبیې، مجاز او کنایې ګڼلې وو ؛ مګر دا ، چې بیان د یوې مانا دلالت په بېلابېلو لارو راښیي ؛نو د خیال متفاوت او متمایز صورتونه دي ، چې د هغه په واسطه یو مفهوم یامانا په بېلابېلو ډولونوبیانولای شو؛نو په دې اساس په معاصره اصطلاح کې تصویر. سمبول، اسطوره هم د بیان علم د بحث موضوعات تشکلوي. ضرور نه ، چې د هریو په باب بحث وکړو.(۴: ۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیان علم ګټې

د بیان علم موږ له دې خبرې سره اشنا کوي ، چې څه ډول یوه معنی په بېلابېلو لارو چارو یوه یې تر بلې غوره او په زړه پورې وي وړاندې کړو. موږ په ژبه کې هر کلمه یوازې یوه حقیقي مانا لري او نورې ټولې یې مجازي دي. پر دغو مجازي ماناوو پوهېدنه د بیان د علم له ګټو څخه شمېرل کیږي. (۵۳:۸)

دا علم د یوې مانا په مختلفو ډولونو اداء او یا په ژبه کې مو له بېلابېلو انځورونو سره مخامخ کوي او دا را زده کوي ، چې څه ډول به د شاعرانو هدف او مقصد له هغو ویینو او عبارتونو ، چې په اصلي ماناوو کاربدلي نه دي، لاس ته راوړو؟ له دې کبله د بیان علم د ادبیاتو نړۍ ته د ورتګ لاره ده. هر علم ځانګړی معیار، اصول او د میتودولوژۍ په اصطلاح کې جدا روش پوهنه لري ، چې هغه پرې سنجبدلی او تللی شي. د بېلګې په ډول د کیمیا په لابراتور کې تجزیه کیږي او ددې امېبنت له مخې اثبات او یا ردیږي. ژبه د ګرامر په وسیله ارزول کیږي. د ادبیاتو د ډېرې ستري برخې محک تر ډېره ځایه د بیان علم دی. د بیان په وسیله د ادبي اثارو ځواکمني او آفاقیت او یا یې خامی او ابتذال ارزولی او هم یې نوښتونو او تقلید په نښه کولی شو او په ټولنیز ډول ډېرو ادبي مسایلو ته ژر ځواب ویلی شو ، ځکه ادبي ژبه په مجموعي او کلي ډول انځوریزه (تصویري) ژبه وي او د انځور څېـړنه د بیان د علم هدف دی.

کله ، چې د بیان د علم له اصولو پوهه لاس ته راغله، ګټه یې داده ، چې کولی شو یو مطلب په څو ډوله متفاوت شکل اداء کړو ، ؛ خو په دې شرط ، چې د غه افادات بېلابېل شکلونه ولري او همدارنګه د وضاحت او هنري اړخونو له مخې سره جدا وي او توپیر ولري او یو مطلب په مجازي یا حقیقي ماناوو کې اداء شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبيې پېژندنه

تشبيې په لغات کې ورته کولو، يو شی د بل په شان کېدو ته وايي.

اصطلاحاً: په يوه خاصه مانا کې د دوو څيزونو ګډون ته تشبيې وايي. يا په بله وينا: يو څوک، يو څيز، يا يو حال د بل چا، يا بل حال سره ورته کول تشبيې ده؛ خو په دې اړ (شرط)، چې د دواړو څيزونو يا حال او کيفيتونو تر منځ يو يا څو ګډ صفتونه موجود وي. د مثال په ډول که ووايو چې:

«ناپوهي مرګ او پوهه ژوندون دی.» نو په دې وينا کې ناپوهي او جهالت د مرګ سره علم او پوهه د ژوندون سره تشبيې کړې ده.(۴: ۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبیې ارزښت

په ځینو خبرو کې د تشبیې ارزښت خورا ډېر دی، د تشبیې په واسطه کلام د فصاحت او بلاغت مقام خپلولی شي. ډېر ځله یوه خبره لکه څنګه ، چې یې ویناوال احساسوي هغه شان یې په ساده کلام کې اورېدونکي یا لوستونکي نه شي ورلېږلی. همدا تشبیې ده ، چې ددې په واسطه د محسوسو څیزونو وضاحت په ډېر ښه ډول کیدای شي او همدارنګه هغه څیز ، چې د محسوساتو له کړۍ څخه وتلي وي د تشبیې په واسطه حسي نړۍ ته لار پیداکولای شي.

دتشبیې بل ارزښت دادی ، چې کلام هنري کوي او کله ، چې کلام هنري شي په زړه پورې شي. د تشبیې په واسطه یوه موضوع یا مطلب د اورېدونکي په ذهن کې په څرګند ډول کېني. د تشبیې په بنسټ کلام انځوریز کېږي او دکلام او د کلمو حقیقي ماناوې یو په بل کې سره واخښل شي او یو بل مفهوم ترې راووځي.(۹۱:۸)

تشبیې د ډېرو ګټو او غرضونولپاره راوړل کیږي او دا ټول په مشبه کې وي لکه:تحسین، د پټ حال او وصف څرګندول،نا اشنا اشنا ګرځول داورېدونکي په ذهن کې ښه کېنول، دروند ګڼل ، سپکاوی،نادر او سخت ګڼل او داسې نور(۱۲۴:۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبیې ارکان

د تشبیې بنسټیز رکنونه (مشبه او مشبه به) دي ، چې بې له دوی تشبیې نه بشپړېږي. ددې تر څنګ دوه نور رکنونه (دتشبیې وییکي او وجه شبه) هم لري. ، چې کله په کلام کې څرګند ډول راوړل شوي وي او ؛ کله نه وي راوړل شوي.

محمد طاهر فاروقي په خپل اثر(فصاحت و بلاغت) کې پر پورته څلورو رکنونو سربېره یو بل رکن (دتشبیې غرض) هم ورزیات کړی ، چې دی دهمدې له امله د تشبیې رکنونه پنځه ګڼي. په هره تشبیې کې پنځه څیزونه وي: (مشبه، مشبه به، د تشبیې وییکي، وجه شبه، د تشبیې غرض) دې پنځه واړو ته د تشبیې ارکان وایي او مشبه او مشبه به ته د تشبیې طرفین وایي.

ما ، چې په دې اړه څومره کتابونه او څېړنې لیدنې د ټولو د کار په پایله کې همدا څلور رکنونه (مشبه، مشبه به، وجه شبه او د تشبیې وییکي) په توګه شوي دي او چا هم د تشبیې غرض د رکن په نامه نه دی راوړی. (۸: ۶۳)

تشبیې لاندې رکنونه لري:

۱- مشبه

۲- مشبه به

۳- وجه شبه

۴- تشبیې ادات

د تشبیې څلور رکنو څخه مشبه او مشبه به، ته د تشبیې هم طرفین وایي. چې په تشبیې کې د طرفینو ذکر او موجودیت حتمي ده او دغه دوه رکنه د تشبیې د اصلي ارکان هم نومول شوي دي، اما د تشبیې دوه نور ارکان (د تشبیې وجه او د تشبیې ادات) د تشبیې د فرعي رکنونه دي ، چې ذکر او شتون حتمي نه دی.(۴: ۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشبه او مشبه به تر منځ د مشترف صفت يا وجه شبه موندل د هر چا لپاره ممکن نه دي يعنې د هر چا تر پوهې پورې اړونديږي، دا کار يوازې شاعران په درست ډول سره کولای شي.

١ - **مشبه**: ځوک يا شی يا حال دی ، چې له بل چا يا حال تشبيې کړای شوی وي، يعنې کوم شي ته ، چې تشبيې ورکول کيږي هغه ته مشبه واي ؛ مثلاً که ووايو چې: ټول غمجن دي، جمله شاعرانه هم نه ده او د تشبيې کوم طرف هم پکې نشته. که ووايو ، چې د غم باران وري. دا جمله تر اولنۍ جملې شاعرانه ده، ځکه غم نه ليدل کيږي ؛ خو باران ليدل کيږي،دلته (دغم باران) يو اضافي ترکيب دی اوغم يې د باران سره تشبيې کړی دی غم مشبه او باران يې مشبه به دی.(۴: ۱۰)

يا لکه د کاظم خان شيدا په لاندې بيت کې:

لکه ابــر په هيــځ وخـــت نه شـــوې بـــې نمـــه
هـــر ساعــت زمـــا پـــه ستـــرگـــو کـــې ژړا ده

(۳: ۱۷۳)

په پورته بيت کې شاعر خپل وربځو سره تشبيې کړې دي. سترگې مشبه، ابر مشبه به لکه يې د اداتو توری او لوندوالی يې وجه شبه راغلې ده.

٢ - **مشبه به**: هغه ځوک يا شی يا حال دی ، چې د بل چا يا شی يا حال ورته والی او تشبيې له ده سره شوې وي ؛مثلاً: « پوهنـه د رڼا پـه څېـر ده .» پوهنه مشبه، رڼـا مشبه به شوه.(۴:۱۱)

يا لکه د کاظم خان شيدا په لاندې بيت کې:

چې وصـــال دې و ســـوزان تـــر جـــدايـــۍ
ستا جـمـــال لـکـــه شـغـلـه زړه مـې پتنـگ و ،

(۳: ۱۵۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بیت کې شاعر د خپلې محبوبې جمال شغله ګڼي، او خپل زړه پتنګ ګڼي، جمال مشبه ، شغله مشبه به، زړه مشبه، پتنګ مشبه به دی.

۳ - **د تشبیې وجه شبه**: هغه یو یا څو مشترک صفتونه ، چې د مشبه او مشبه به تر منځ موجود وي د تشبیې وجه شبه یې بولي.(۴: ۱۲)

لکه د کاظم خان شیدا په لاندې بیت کې:

چې زما په آتشین آه نرم نه شه

زړه دې سخت راته تر سنګ و آهن راوړ

(۱۲۵:۳)

په پورته بیت کې شاعر د مخاطب زړه له کاڼي او اوسپنې څخه کلک ګڼي، زړه مشبه، سنګ او آهن مشبه به راغلي دي. او وجه شبه یې کلکوالی ښودل شوی ده .

یادونه: وجه شبه باید په مشبه کې تر مشبه به زیاته کامله ، قوي او څرګنده وي، یوازې په تفضلي تشبیې کې دغه زیاتوب، کمال، قوت د مشبه په نصیب وي.

۴ - **د تشبیې ادات**: هغه ادات یا کلمې دي ، چې زیاتره د هغو په واسطه سره د مشبه او مشبه به تر منځ تشبیې قایمیږي د تشبیې ادات یې بولي. د تشبیې ادات یا کلمې ؛ کله وي او ؛ کله نه وي. (۱۳:۴).

د تشبیې ادات یا کلمې دادي: په شان، غوندې، هغسې،هسې، څنګه، داسې، غُټې، لکه، ته به وایې، تا به وې، په دود ، په مثال، په څېر په رنګ او ځینې نور.

د تشبیې د اداتو بېلګې په څلرویشتمې صفحې کې په تفصیل سره موندلی شو.

یادونه: مشبه د تشبیې تر کلمې وروسته راځي ؛ خو تر غوندې د مخه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - د طرفینو د موقیعت په لحاظ د تشبیې وېش

د طرفینو د موقیعت په لحاظ تشبیې په دوه ډوله (مفروقه او ملفوفه) باندې وېشل کیږي.

۱- ۱ - **مفروقه تشبیه**: دا هغه تشبیې ده ، چې په یوه بیت یا مصرعه کې ځو مشبه او مشبه به داسې راوړل شي ، چې په هر مشبه پورې مشبه به نیږدې یا څېرمه واقع شوې وي. ما د کاظم خان شید دیوان پاڼه پاڼه پسې وکوت ؛ خو پیدا مې نه کړ.

دغې تشبیې بېلګې په لاندې ډول دي.

سر دې اسمان زلفې وریځې

غاښ دې بربښنا ده خوله دې پرخه ورویئه

***

سترګې نرګــس خوله دې غونچه سره دې لبـــان لیلا

قــد دې چنـار ګل دې رخســـار زلـفــې مـاران لیلا

شاعر(   )

په لومړۍ لنډۍ کې سر له اسمان سره، زلفې له وریځې سره ، غاښ له بربښنا او دخولې نه وتلې خبره یې له پرخې سره تشبیې راغلې ده.سر مشبه، اسمان مشبه به، زلفې مشبه، وریځې مشبه به، غاښ مشبه، بربښنا مشبه به، خولې نه وتلې خوږه خبره مشبه، او پرخه مشبه به ده.

په دویم بیت کې شاعر سترګې له نرګس، خوله له غونچې، قد له چنار، رخسار له ګل او زلفې یې مارانو سره تشبیې کړې دي. سترګې مشبه، نرګس مشبه به، خوله مشبه غونچه مشبه به، قد مشبه، چنار مشبه به، رخسار مشبه، ګل مشبه به، زلفې مشبه او ماران مشبه به دي.

څرنګه ، چې د هرې مشبه سره مشبه به نیږدې یا څنګ په څنګ راغلې؛ نو د طرفینو د موقیعت په لحـــاظ یې مفروقه تشبیې یې بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ - ۲ - **ملفوفه تشبیه**: دا هغه تشبیې ده ، چې مشبه او مشبه به گڼ او د یوه نه زیات وي ؛ خو د مشبه افراد یوې خواته وي ؛ خو د مشبه به افراد په ترتیب سره بلې خواته وي. لکه: علم او جهل لکه رڼا او تیاره ده.(۵:۱۱۶).

یا په بله وینـــا: ملفوفه تشبیې هغه ده ، چې په یوه مسره یا یوه بیت کې مشهبات او په بله مسره یا په بل بیت کې څو مشبه بهات راشي، یعنې مشبه پورې مشبه به څېرمه رانه شي. (۲۴:۴).

لکه په لاندې بیتونو کې:

ستا د زلـــفو هیبـــت باد په تـېـښـت روان کـــا
د ښـــامــــار پــــه دود چــې اوښــــوري نـــاگـــاه

(۳: ۱۶۰)

چې وصـــال دې و ســـوزان تـــر جـــدایـــې
ستـا جمـــال لـکـــه شـغـلـه زړه مـې پتنـــگ و ،

(۳: ۱۵۶)

په پورته لومړي بیت کې شاعر د مخاطب زلفې له ښامار سره او باد یې ناگاه سره تشبیې کړي دي. زلفې مشبه، ښامار مشبه به، باد مشبه، ناگاه مشبه به، راغلي دي.

په دویم بیت کې شاعر د مخاطب حسن شغله گڼي او خپل زړه پتنگ گڼي. جمال مشبه، شغله مشبه به او رڼا وجه شبه. زړه مشبه، پتنگ مشبه به، سوځېدل وجه شبه او لکه یې د اداتو کلمه ده.

څرنگه، چې په پورته بیتونو کې مشبهات او مشبه بهات څنگ په څنگ نه دي ؛نو د ملفوفې تشبیې بېلگې یې گڼلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - د ابتـذال او نـدرت په لحـــاظ د تشبیې وېش

د ابتذال اوندرت په لـحـاظ تشبیې په مبتذله او نادره بـانــدې وېشل کـیـږي.

۲ - ۱ - **مبتذله تشبیه**:دا هغه تشبیې ده ، چې په شاعرانو کې خورا زیات استعمال ولــري.

یعنې زیاته سولیدلې او تکرار شوې وي. مثلاً: د مخ تشبیې کول له گل سره، یا د زلفو تشبیې کول د سنبل سره یا د ښـو ورته کول د غـشـو سره او په همـدې ډول نور. .(۴:۲۶). د یادې شوې تشبیې بېلگې د کاظم خان شیدا په لاندې بیتونو کې کتلی شو:

ستـا چشمـان چـې په ادا سـره بـالا شــي
تـور بانـه دې گـویـا غشــي په هــوا شــي

(۳: ۲۳۹)

د یـاقــوت لـــه پــردې خـېـژي آوازونـه
چـې شـیـرین کـلام پـه لـبـو کـې ادا کـړي

(۳: ۲۸۹)

چـې روشــن یـې په انـــوار تمـام جـهـــان شو
لا یـې پـروت لکــه آفتـاب په مـــخ نـقـاب دی

(۳: ۲۵۶)

لومړي بیت کې شاعر د خپل یار بانه له غشو سره تشبیې کړي دي، بانه مشبه او غشې مشبه به دي. او تېره والی یې وجه شبه راغلې ده.

په دویم بیت کې شاعر د محبوب شونډې له یاقوتو سره تشبیې کړې دي. لب مشبه، یاقوت مشبه به، او سوروالی یې وجه شبه دي. او په درېیم بیت کې شاعر د مخاطب مخ یې له آفتاب سره تشبیې کړی دی. آفتاب مشبه، مخ مشبه به دي. څرنگه ، چې پورته تشبهات سولیدلي او تکراري دي ؛ نوځکه وایو ، چې دا دمبتذلې تشبیې بېلگې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - ۲ - **نادره تشبیې**: دا هغه تشبیې ده ، چې په شاعرانو کې استعمال کم وي. او یا کوم شاعر نوې پیدا کړې وي. لکه په لاندې بیتونو کې:

په مستۍ کې یې چشمان لکه اخګر وي
پرې بریان د خوږو زړونو کبابونه

(۳: ۲۱۸)

شین وم زه لکه سپند و خپل سوختن ته
چې په شاخ مې آرام نه وي بې مجمره

(۳: ۱۸۲)

ستا د زلفو هیبت باد په تېښت روان کا
د ښامار په دود چې اوښوري ناګاه

(۳: ۱۶۰)

په هزار نېشه د زړه په سر چیچل کړي
الغیاث دتا د سترګو له زنبوره

(۳: ۱۷۷)

تورې سترګې دې شوې ترې په خندا کې
که هندوې د هند لالبي په ګنګا کې

(۳: ۲۹۴)

په پورته لومړي بیت کې شاعر د خپل محبوب سترګې یې له سکروټو سره تشبیې کړې دي. سترګې مشبه، اخګر مشبه به دي. په دویم بیت کې متکلم خپل ځان له سپېلني سره تشبیې کړی دی. متکلم مشبه، سپند مشبه به دي. په درېیم بیت متکلم د خپل محبوب سترګې یې له غومبسو سره تشبیې کړې دي. سترګې مشبه، زنبور مشبه به دي. او په څلورم بیت کې شاعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخاطب سترګې یې د هند له هندوې سره تشبیې کړې دي. سترګې مشبه، هندوې مشبه به دي.

څرنګه ، چې دغسې ډول تشبهات تقـــریباً شـاعرانو لـږ استعمالې کړې دي؛نو نـادره تشبـیه یې بولو.

یادونه: په تشبیې کې ابتذال او ندرت د سویې په لحاظ توپیـــر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

– ۳ – د وجه شبه په لحاظ د تشبیې وېش

۳ - ۱ - **مفصله تشبیه**: دا هغه تشبیې ده ، چې د مشبه او مشبه به تر منځ ګډ صفت یا د تشبیې وجه لـفـظاً په بیت کې ذکــر شــوې وي.(۷: ۶۷)

لکه په لاندې بیتونو کې:

هـــمېشــه لکه نـرګـس ګـــورې اســمـــان تـــه
ای د ستـــرګو په ښایســت بانـــدې مغـــروره

(۳: ۱۷۸)

چې دې مـــخ لـکـه د صـبـح صـادق سـپـیـــن وي
په هـر کـار کـې لــه عـالـم ســره رښـتـیـا کـړه

(۳: ۱۸۹)

د غـفـلـــت پــه خــوب اوده لکـــه غـونچـــه وم
هېـــخ خـبـــر وربـانـــدې نه وم بهـــار تېـــر شـو

(۳: ۲۲۱)

په پورته لومړي بیت کې شاعر خپل مخاطب له نرګس سره تشبیې کړی دي. مخاطب مشبه، نرګس مشبه به، لکه یې د اداتو توری او وجه شبه یې مغرورتیا ده ، چې په بیت کې یې لفظاً ذکر راغلی دی.

په دویم بیت کې متکلم د مخاطب مخ له صبح صادق سره ورته کړی دی. مخ مشبه، سپین مشبه به، لکه یې د اداتو کلمه، او رښتینولۍ (صداقت) یې وجه شبه ده ، چې په بیت په ښکاره ډول سره راغلې ده.

او په درېیم بیت کې شاعر خپل ځان له غونچې سره تشبیې کړی دی. شاعر مشبه، غونچه مشبه به، لکه د اداتو توری او غفلت یې وجه شبه ده ، چې څرګند ډول په بیت کې راغلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه ، چې پورته بیتونو ته ګورو ، چې د تشبیې وجه شبــه لفظاً په بیتونو کې ذکر شوې ده ؛نو مونږ یې د مفصله تشبیې بېلګې بولو.

۳ - ۲ - **مجمله تشبیه**: دا هغه تشبیې ده ،چې د طرفینو تر منځ یې د تشبیې وجه لفــظـاً په بیت کې نه وي ذکر شوې.(۶۷:۷).

لکه: په لاندې بېلګو کې:

یـــم اوده لکـــه غـــنـــچـــه د خــــار لــه درده
خــبـــر نه شــوم د راحـــت پـــه خـــواب هـر گـز

(۳: ۱۲۶)

په پورته بیت کې کاظم خان شیدا خپل ځان یې له غنچې سره تشبیې کړی ده. متکلم مشبه، غنچه مشبه به لکه د اداتو توری او وجه شبه یې په دردونو کې راحت لټول دي ، چې په څرګند ډول په بیت کې نه ده راغلې.

څرنګه ، چې په پورته بیت کې د طرفینو تر منځ د تشبیې وجه شبه لفــظـاً ذکر نه شوې؛ نود مجملې تشبیې بېلګې یې بولو.

مجمله تشبیې بیا په قریبه او بعیده تشبیې باندې وېشل کیـــږي.

۳ - ۲ - ۱ – **قریبه** (**نیږدې**) **مجمله تشبیه**: دا هغه تشبیې ده ، چې د تشبیې وجه په څرګند ډول ذکر نه وي ؛ خو د تشبیې وجه یې ژر او بې له ډېره فکره ذهن ته راشي.(۳۳:۴). لکه په لاندې بیتونو کې:

چې همېش لکـــه مجنـــون په صـحـــرا ګرځـــې
بـــوی د چـــا دزلـــفـــو درغـــی شـمـالـــه

(۳: ۲۰۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې شاعر شمال له مجنون سره تشبیې کړې دی. شمال مشبه، مجنون مشبه به، وجه شبه یې سرگرادني، له ځانه بې زاره کېدل دي. په پورته بیت کې د تشبیې وجه لفظاً نه ده ذکر شوې؛ مگر د لوستونکي ذهن ته ژر راځي ؛نو قریبه (نیږدې) مجلمه تشبیې یې بولو.

۳ - ۲ - ۲ – **بعیده (لرې) مجمله تشبیه**: دا هغه تشبیې ده ، چې د تشبیې وجه یې په بیت کې نه وي ذکر شوې او پس له ډېره فکره پیدا شي.(۳۴:۴) لکه د کاظم خان شیدا په دلاندې یوه بیت کې

په شمشېر د قاتل آب وینم د وینو
که ښکاره یې په آبرو شوې د سرو ټیکه

(۳: ۲۰۱)

په پورته بیت کې: شاعر د محبوب ابرو د شمشېر سره او ټیک یې د وینو آب سره تشبیې کړې دي.

ابرو مشبه، شمشېر مشبه به، کوږوالی یې وجه شبه ده، همدارنگه ټیک مشبه د وینو آب مشبه به، سوروالی یې وجه شبه ده ، چې د سرو لفظ په واسطه سره یې ذکر راغلی دی.

مگر د ابرو او شمشېر تر منځ وجه شبه ، چې کوږوالی دی په دې بیت کې ذکر نه ده اوپس له ډېره فکره ذهن ته راځي؛نوځکه بعیده(لرې) مجمله تشبیې ورته ویل کیږي.

یادونه: قریبې او بعیدې مجملې تشبیې د وجه شبه پېژندل د سویې په لحاظ توپیر کوي. یعنې یو څوک به دتشبیې وجه شبه ژر پیدا کوي او څوک به یې په ځنډ پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - د اداتو په لحاظ د تشبیې وېش

۴ - ۱ - **مرسله یا مظهره** (**ښکاره**) **تشبیه**: دا هغه تشبیې ده ، چې د تشبیې توري پکې راغلي وي.(۱:۷۵). لکه په لاندې بیتونو کې:

۱-گویا

چې ښکاره پـه ښکلي مـخ د خـط سبـزه شـي
د میــده شـي پـه عـالـم کـې گـویـا صـبـح

(۳: ۱۱۸)

۲-مثال

پــه کــمـان د جـمـعـیـت کـې پـرېـشـان یـم
پــه مــثــال یــوه د ســتــه یــم د گــلــو

(۳: ۱۵۴)

۳-ته به وایې

وار پـه وار یـې الـتـفـات د سترگـو وینـم
تـه بـه وایـې ، چې بـیـمـار راځـي په ورو ،ورو

(۳: ۱۵۶)

۴-په شان

د حـبـاب پـه شـان تمـام لـه شـرمـه آب شـي
کـه یـې لـرې چـرې بـاد د مـخ نـقـاب کـا

(۳: ۱۱۱)

۵- لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د زړه وینې مې جوش وهي له سترګو
هر بانه مې لکه خار د کربلا کا

(۳: ۹۷)

۶-په دود

په بستر د ګل قرار نه کا بې یاره
د سبا په دود شیدا دتا اړخونه

(۳: ۲۱۹)

۷-ته به وایې

، چې حیا یې سترګې منع له شوخۍ کا
ته به وایې غزاله د خطا قید وي

(۳: ۲۳۴)

۸- هسې

د نګین عالم خبر ورځنې نه دی
هسې ورک شه ستا په عالم کې نام زما

(۳: ۱۰۶)

۹- تر

چې زما په آشتین آه نرم شه
زړه دې سخت راته تر سنګ و آهن راوړ

(۳: ۱۲۵)

۱۰-ګومان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستـــا نـــاوک مې همــره لــک پختــه پــه زړه وي
چې لـــه ورایــه بهگـــومـــان د نیستـــــان کــړي

(۳: ۲۹۲)

۱۱- رنګ

څوک به ستا دجمــــال سیـــال غـــواړي ځمکـــه
دا رنګ شمـــس و قمــــر نشـــــته په اسمـــان کې

(۳: ۲۸۳)

۱۲- ګڼه

زنکـــدن ګـــڼـــه صحـبـــت د سخـــت رویـــانـــو
حالـــت نه وینــــې د نـــام په هــــر نګیــــن کــې

(۳: ۳۰۴)

په پورته بیتونو کې: ګویا ، مثال ، ته به وایې ، په شان ، لکه ، په دود ، هسې ، تر ، ګومان ، رنګ ، ګڼه او همدارنګه نور د تشبیې ویېکي ، نومونه ، او فعلونه دي ، چې په ښکاره ډول د کاظم خان شیدا په دیوان کې ذکر شوي دي ؛نو موږ د مرسله یا مطلقه تشبیې بېلګې یې بولو.

۴ - ۲ - **موکده تشبیه**: دا هغه تشبیې ده، چې د تشبیې ادات یا کلمې ذکر پکې نه وي شوی.(۷:۷۴) لکه په دالاندې بیتونو کې:

لــــب یـــې جـــام د میـــو نـــه دي شـکـر تـــال دی
نـــوی خـــــط یـــې د دکـــــن تـــورې لښــکــرې

(۳: ۲۷۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د گـــــداز مـــــوج مـــې دم پـــــه دم زیاتـــیـــږي
لـــه ســـــاحـلـــه مـــې ځـــان وســـاتـــه دریـــا یم

(۳: ۱۴۹)

شاعر په پورته لومړي بیت کې لب له شکره تال سره، نوي خط یې د دکن تورو له لښکرو سره تشبیې کړي دي، لب مشبه، شکرتال مشبه به،نوي خط مشبه، لښکرې مشبه به دي.

په دویم بیت کې شاعر خپل ځان له دریا سره تشبیې کړی دی. متکلم مشبه، دریا مشبه به دي،

لکه څرنگه ، چې په پورته بیتونو کې هیڅ ډول د تشبیې د اداتو ذکر نه دی راغلی ؛ نو ځکه یې د موکدې تشبیې بېلگې بولو.

موکده تشبیه بیا په درې ډوله (اضافي موکده ، توصیفي موکده او موکده محض) باندې وېشون مومي.

۴ - ۲ - ۱ - **اضافي موکده تشبیه** : دا هغه ډول تشبیې ده ، چې د یو شي اضافت پکې مشبه ته شوی وي او یا د مشبه او مشبه به تر منځ یو اضافي موجود وي، اضافي موکده تشبیې د اضافت له مخې په درې ډوله ده. (۸:۹۷)

۴ - ۲ - ۱ - ۱ - **تشبیهي اضافت**: دا هغه تشبیې ده ، چې مشبه او مشبه به پکې یو بل ته د اضافت په بڼه راغلي وي. یعنې مشبه مضاف الیه او مشبه به مضاف واقع شوی وي او ؛ کله کېدای شي مشبه مضاف او مشبه به مضاف الیه واقع شي. (۸:۹۷)

لکه د شیدا په لاندې بیتونو کې:

همېـــشـــــه به شیــــــدا ځـــان په څه شـــان ژغــوري
چې مـــــدام د زلــــفـــو مــــار وي په تـــور تـــم کې

(۳: ۳۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخـــــر حــــد د سنـگـــــدلـۍ دې لا تــــر کـــومـــه

رحـــــــم نــــه کــــړې د شیـــــدا پـه بــــاب هـــرگـــز

(۳: ۱۲۶)

په پورته لومړي بیت کې د (زلفو مار) یو اضافي ترکیب دی. (د) د اضافت ادات، (زلفي) مضاف الیه ، چې مشبه واقع دي. (مـــار) مضاف او مشبه به واقع شوي دي.

په پورته دویم بیت کې شاعر خپل محبوب ته د بې رحمه خطاب کوي او ورته وایي ، چې د تیږې زړه دې دی. د (سنگدلۍ) یو اضافي ترتیب دی. (د) د اضافت ادات، (دل) مضاف الیه ، چې مشبه واقع دي. (سنگ) مضاف او مشبه به واقع شوي دي.

دا ، چې د طرفینو تر منځ د تشبیې ادات نه دي ذکر شوي او د مشبه او مشبه به یې د اضافي ترکیب په ډول راغلي موږ یې د تشبیهي اضافت بېلگې یې بولو.

۴ - ۲ - ۱ - ۲ - **تلمیحي اضافت**: داضافي موکدې تشبیې یو داسې ډول دی ، چې د تشبیې پر وجه شبه پوهېدل په یوه داستان ، پېښې یا موهومې کیسې پورې تړلې وي(۷: ۷۵).

لکه د کاظم خان شیدا په د لاندې یوه بیت کې:

هـــــمېشــه لکه نــرگــس گـــورې اســمـــــان تـــــه

ای د ستـــرگو پـه ښایســـت بانــــــدې مـغـــــــروره

(۳: ۱۷۸)

په پورته لومړي بیت کې شاعر مخاطب له نرگس سره تشبیې کړې دی. مخاطب مشبه، نرگس مشبه به، لکه یې د اداتو توری او وجه شبه یې مغرورتیاده ، چې په بیت کې یې لفظاً ذکر راغلی ده. دغه بیت ،چې موږ لولو؛ نوموږ ته د نرگس دمغروري کیسه په را یادوي ؛نو ځکه یې د تلمیحي تشبیې ببلگه بولو. د نرگس داستان په لاندې ډول ده.

((په پخواني یونان کې یو ځوان اوسېده، دی ډیـــر ښایسته ؤ، او ډېرې نجونې پرې مینې وې او په دې ښایسته ځوان پسې مړې وې دا ځوان نرسیس نومېده او له ډېره کبره او غروره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجونو ته ورکتل هم نه، دغه ځوان نرگس یا نرسیس د ښکار ډېر شوقي وه. یوه ورځ په ښکار پسې ووت د ښکار په مهال تږی شوي وه چینې ته لاړ او د چینې په غاړه وردېد په چینه کې یې خپل ځان ولیده دی په خپل ځان میین شو داسې میین ، چې په چینه کې یې خپل تصویر پسې زړه وچاودېد او ومړ، وروسته دده له تصویره په چینه کې گل راشین شو او اوس دغه گل ته نرگس یا نرسیس وایي)) سرچینه: دلاور اعتماد فېسبوک اکاونټ.

علـــــی هـــســـــې غـــــــران شـــېــــرو،

پـــه مـــیـــــدان کــــــــې دران شـــېـــــرو،

(۳: ۷۵)

په پورته بیت کې کاظم خان شیدا حضرت علي یې له زمري سره تشبیې کړی دی. علي مشبه، شېر مشبه به او زړورتیا یې وجه شبه راغلي دي. د علي د زړوتیا بېلگې یې مونږ د صحابو په کیسو کې مودلی شو لکه د خندق او خیبر په غزا کې ، چې حضرت علي څومره زړور او با جراته وه ؛نو له دې سببه ویلی شو ، چې دا هم د تلمیحي تشبیې بېلگه ده.

۴ - ۲ - ۱ - ۳ - **سمبولیکي اضافت**: دا هم د اضافي موکدې تشبیې یو ډول دی، دا هغه وخت پېښږي ، چې مشبه به (مضاف) د مشبه (مضاف الیه) سمبول یا نښانه وي لکه: (د صبر ایوب) ، چې ایوب په خپله د صبر سمبول دی. لکه د (حسن یوسف) ، چې لومړي یوسف د (حسن) څرگند وي. دی یعنې (سمبولیکي اضافت) او بیا تلمیحي اضافت دی ، چې په یو داستان پورې تړلی دی. (۸: ۹۹)

لکه د کاظم خان شیدا په لاندې یوه بیت کې:

چې همښ لکـــه مجنـــون په صـحـــرا گرځـــې

بـــوی د چـــا دزلـــفـــو درغـــــی شـــمــالـــه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳: ۲۰۶)

په پورته بیت کې شاعر شمال یې له مجنون سره تشبیې کړی دی، شمال مشبه ، مجنون مشبه به لکه یې د اداتو توری او وجه شبه یې سرګرداني راغلي ده. زموږ په ټولنه کې څوک د مینې خبرې کوي او یا مینن وي ؛نو موږ یې له مجنون سره تشبیې کوو. یعنې زموږ په ټولنه کې مجنون د مینن او یا د عاشق په سمبول پېژندل شوی دی

یادونه: په پښتو ژبه کې د پارسي په خلاف لومړی مضاف الیه او بیا مضاف راځي، که مضاف الیه د (مې، دې، یې،) ضمایر واقع شي بیا د اضافت وییکي (د) ورسره نه راځي مضاف تر منځ مضاف الیه د مخه راځي.

۴ - ۲ - ۲ - **توصیفي موکده تشبیه**: دا هغه تشبیې ده ، چې مشبه او مشبه له یې ترکیب ولري، په دې ډول یې صفت د مشبه به او موصوف د شبه په ډول راوړل شوی وي.(۴:۴۱). لکه په لاندې بیتونو کې:

ګـلـر خـــان لـــه آیـیـنـــې روګـــردان نـــه وي

ولـــې نـــه کـــوې نـــظـــر وخـــپـــل حـــیـــران تـــه

(۳: ۱۷۰)

ما کـــاتـــه ستـــا بلـــنـــد قـــد ته ګلـــبـــدنه!

د دستـــار په ځـــای مـــې ســـر پـــربـــوت له تنـــه

(۳: ۲۱۳)

په پورته لومړي بیت کې ګلرخان یو توصیفي ترکیب دی چې ګل د رخ لپاره صفت دی. رخان یا مخونه مشبه او ګل یې مشبه به دی.

په دویم بیت کې ګلبدن ، چې دا هم یو توصیفي ترکیب دی ، چې ګل د بدن لپاره صفت دی. بدن مشبه او ګل مشبه به راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه ، چې په پورته بیتونه کې ، چې صفت د مشبه به او موصوف د مشبه په ډول راوړل شوي دي؛ نو توصیفي موکده تشبیې یې بولو.

۴ - ۲ - ۳ - **موکده محض تشبیه**: دا هغه تشبیې ده،چې اضافي یا توصیفي ترکیب ونه لري.(۴۳:۴) لکه په لاندې یوه بیت کې:

و چشمانو ته یې خم دواړه آبرو دي
صیادان د غزالانو کا ښکارونه

(۳: ۲۲۳)په پورته بیت کې: کاظم خان شیدا سترګې له هوسیو سره او دواړه آبرو یې ښکاریانو سره تشبیې کړې دي.

چشمان مشبه،غزالان مشبه به، دواړه آبرو مشبه او صیادان مشبه به راغلي دي.

څرنګه ،چې پورته بیت ته ګورو هېڅ اضافي او توصیفي ترکیب نه لري؛ نو له دې سببه وایو ،چې د موکده محض تشبیې بېلګه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - عــادي او غـيــر عــادي ويــش

۵- ۱- **عادي تشبيه**: دا هغه تشبيې ده ، چې د وجه شبه قوت د عادت له مخې په مشبه به کې تر مشبه قوي او څرگنده او هم د وجه شبه معکوسه مانا ورځنې نه اخيستل کيږي.

لکه د خوشحال خان خټک په لاندې بيتونو کې:

ستا خــوږې شونـــډې نبـــات دي رقيب مـــچ دی
ښــــه خو دا چې يـــې لـــه شونـــډو وشـــړې

***

، چې ژونـــدي وي غـــم دې نه کانـــدي د لـــوږې
شنـــه تـــوتـــي ســـره شکـــرې نـــه دي لـــږې

په پورته لومړي بيت کې خوږې شونډې (مشبه) او نبات (مشبه به) دی، وجه شبه د دواړو تر منځ خوږوالی دی شونډې په خوږوالي کې له نباتو سره تشبيې شوي ، چې مشبه به تر مشبه په صفت کې ځواکمن دی، رقيب (مشبه) او مچ (مشبه به) ، خوږو ته تگ او نه جداکېدل يې (وجه شبه) ده ، چې دلته هم مشبه به تر مشبه د وجه شبه له مخې ځواکمن دی،

په دويم بيت کې هغه کسان ، چې ژوندي (مشبه)، توتي (مشبه به) د رزق رسېدل دواړو ته (وجه شبه) ده ، چې دلته هم دوجه شبه له مخې مشبه به غوره او قوي دی.۸:۱۱۹

څرنگه ، چې په پورته بيتونو کې مشبه به تر مشبه قوي او غوره ښکاري ؛نو عادي تشبيې يې بولو.

۵- ۲- غير عادي تشبيې

غير عادي تشبيې په دوه ډوله ده:

۵- ۲ - ۱- **تفضيلي تشبيه**: په تفضيلي تشبيې کې د وجه په لحاظ مشبه تر مشبه به قوي وي او دغه مشبه د وجه شبه قوت ته په مشبه کې خپله د شاعر په واسطه زيادت ورکړل شوی دی.(۴:۴۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه په لاندې بیتونو کې:

چې زما په آتشین آه نرم نه شه
زړه دې سخت راته تر سنګ و آهن راوړ

(۳: ۱۲۵)

د نرګس تر ګل یې زیاته ښایې وي
چې په سترګو کې خندا زما اجمل کا

(۳: ۱۰۱)

په پورته لومړي بیت کې شاعر د مخاطب زړه له کاڼي او اوسپنې څخه کلک ګڼي، زړه مشبه، سنګ او آهن مشبه به راغلي دي. او هم وجه شبه یې کلکوالی ښودل شوی دی.

په دویم بیت کې شاعر وایي ، چې ؛ کله زما اجمل خاندي؛ نو د نرګس ګل زیات ښایسته وي. اجمل مشبه، نرګس مشبه به دي. وجه شبه یې ښکلا ده.

څرنګه ، چې وجه شبه قوت په ټولو مبشه ګانو کې ډېر دی؛ نو تفضیلي تشبیې یې بولو.

۵ - ۲ -۲-**مقلوبه تشبیه**: مقلوبه تشبیې د غیر عادي تشبیې یو ډول دی. په دې تشبیې کې د عادي وجه شبه غرض تضاد وي.(۴:۴۶)

لکه په لاندې بیتونو کې:

د آفتاب په کمند نه خېژم اسمان ته
نه ږدم بار لکه شبنم په دوش د ګلو

(۳: ۱۵۴)

شوال مې خوی له درافشانه ابره نه دی
صدف ورانه خپله خوله کړه په غوښتلو

(۳: ۱۵۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته لومړي بیت کې آفتاب کمند د کنایې په ډول د لمر شعاع او د رسۍ سره تشبیې ده. د (ږدم) یا (خېژم) د کلمو (م) ، چې د مفردمتکلم لپاره فعلي ضمیر یا فعلي خاتمه ده مشبه او شبنم یې مشبه به دی.

ځرنګه ، چې شبنم خپل بار د ګلانو په اوږو ږدي او آفتاب په خپل کمند اسمان ته خیژي، لیکن شاعر (، چې دلته مراد کاظم خان شیدا دی) نه خپل بار د ګلانو په اوږو ږدي او نه د خپل عالي همت له برکته د آفتاب په کمند اسمان ته خیژي.

دلته د شاعر او شبنم تر منځ غرض توپیر کوي یعنې غرض مقلوب او تضاد دی نودا حکم کوو ، چې تشبیې مقلوبه ده.

دویم بیت کې: (مې) مفرد متکلم متصل یا کمزوری ضمیر مشبه، صدف مشبه به دی ؛ مګر د شاعر او صدف تر غرض توپیر کوي؛ نو ځکه یې مقلوبه تشبیې بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ - د ماهیت په لــحـــــاظ د تشبیې وېش

د طرفینو د ځانګړنې او خصوصیاتو له مخې تشبیې په لاندې ډولونو وېشل کېږي:

۶ - ۱- **محسوسه تشبیه له محسوسې سره** : چې دتشبیې طرفین یا د دواړه اړخونه په پنځو حواسو (لیدل، بوی کول، اورېدل، څکل او لاس وهلو سره) معلومېږي.

لکه د کاظم خان شیدا په لاندې بیت کې:

ستا مــــژګـــان هســـې لیـــده شي په چـــشـــمـــانو
لـــکـــه ولـــګـــــي نـــــاوک پـــــه آهـــوانـــــو

(۳: ۱۵۶)

و چـــشـــمـــانـــو تـــه یـــې خـــم دواړه آبـــــرو دي
صـــیـــادان د غـــــزالانـــو کـــــا ښـــکـــارونـــه

(۳: ۲۲۳)

په پورته بیت کې شاعر د مخاطب باڼه له غشو سره، او سترګې یې له هوسیو سره تشبیې کړې دي،مژګان مشبه، ناوک مشبه به،چشمان مشبه، آهوان مشبه به او لکه یې د اداتو توری راغلي دي. څرنګه ، چې د تشبیې دواړه خواوې مشبه او مشبه به د حس کېدلو وړ دي؛ نو محسوسه له محسوسې سره تشبیې یې بولو.

دویم بیت کې شاعر د مخاطب سترګې له هوسیو سره او وربځې له ښکاریانو سره تشبیې کړې دي. چشمان مشبه، غزالان مشبه به، صیادان مشبه، آبرو مشبه به دي. څرنګه ، چې تشبیې ته ګورو ، چې مشبه او مشبه به یې وړ دي؛ نو موږ ، چې دا تشبیې محسوسه له محسوسې سره ده.

څرنګه ، چې په پوته بیتونو ته ګورو ، چې د تشبیې طرفین (مشبه او مشبه به) د حس کېدو وړ یعنې په پنځګونو خواصو معلومېږي؛ نو له دې سببه ویلی شو ، چې محسوسه محسوسې سره تشبیې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ - ۲- **معقوله تشبیه له معقولې سره** : چې د تشبیې دواړه اړخونه (مشبه او مشبه به) د ذهن سره تعلق ولري او په حواسو نه معلومیږي. ما د ددې ډول تشبیې بېلگې د کاظم خان په دیوان کې پیدا نه کړې. د دغې تشبیې بېلگې په لاندې بیت ، څلوریزه او لنډۍ کې کتلی شو.

خوشحالي د یار ژوندون خپگان یې مرگ دی
مرگ او ژوند دواړه پیشیږي اشنایي کې

(سید رسول رسا)

د ځوانۍ سپرلی یې تېر لکه خزان شو
، چې بلا د رنځورۍ پرې مېلمنه شوه
د قدرت ستم ته گوره چې مرگ راغی
هغه وخت ، چې د غزل شونډه یې شنه شوه

(حمزه شینواری)

دیدن ژوندون او بېلتون مرگ دی
زه د مرگي سختۍ ژوندون ته تېرومه

***

په پورته لومړي بیت کې شاعر وایي ، چې په اشنایي کې د محبوب خوشحاله لیدل، د عاشق ژوند ، د محبوب خپه کېدل په ژوند او مرگ کې راځي. خوشحالي د ژوند سره او خپگان د مرگ سره تشبیې کړې دي.

په دویمه څلوریزه کې (درنځورۍ بلا) یو اضافي ترکیب دی ، چې (رنځورۍ) مضاف الیه او مشبه او (بلا) مضاف او مشبه به، (د) د اضافت ادات دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دربیمه لنډۍ کې دیدن له ژوندون سره او بېلتون یې له مرګ سره تشبیې کړی دی.

څرنګه ، چې په پورته بیتونو کې مشبه او مشبه به دواړه اړخونه له ذهن سره تعلق لري په پنځګونو حواسو نه مالومیږي؛ نو ویلی شو ، چې دا تشبیې معقوله له معقولې سره ده.

۶ - ۳- **معقوله تشبیه له محسوسې سره**: دا هغه تشبیې ده،چې مشبه، به یې معقوله یعنې په پنځو څرګندو حواسو نه حس کیږي او مشبه به، به یې محسوسه وي.

لکه په لاندې بیتونو کې:

کـــړه یـــې وا لکـــه ګِـره د تـــورو زلـــــــفـــو
بـــاریـــکـــي لـــري تــمـــام دیـــوان زمـــــا

(۳: ۹۹)

کـــه بـیـــدارلکـــه تصـــویر لـــــه خـــوبه نـــشو
په دا حــــال له خـــپله بختـــه شیـــدا خـــوبن یـــم

(۳: ۱۴۰)

په پورته لومړني بیت کې دیوان باریکي ، چې یو ذهني مفهوم دی مشبه د تورو زلفو غوټه ، چې محسوسه ده مشبه به، د تشبیې یو اړخ (مشبه) معقوله او بل اړخ (مشبه به) محسوسه ؛نو ځکه ورته معقوله تشبیې له محسوسې سره بولو .

په پورته دویم بیت کې بخت مشبه اومعقوله، تصویر مشبه به او محسوسه ده؛ نو دا هم د لومړی بیت په څېر معقوله تشبیې له محسوسې سره ده.

څرنګه ، چې په پورته بیتونو کې د تشبیې طرفین یعنې مشبه د حس کېدو وړ نه دی او له ذهن سره تعلق لري او مشبه به د حس کېدو وړ دی؛ نو ویلی شو ، چې معقوله، له محسوسې سره تشبیې ده.

۶- ۴- **محسوسه تشبیه له معقولې سره**: چې د محسوسه څیز تشبیې له معقولې څیز سره وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه په لاندې بیتونو کې:

تــورې زلــفــې دې آفــت دواړه رخــســـــار هـــم
هېـــڅ تعبیـــر یـــې په چـــا نه شـــي بـــې شبخــونــه

(۳: ۲۱۵)

ستـــرګـــې پـــورتـــه پـــه ادا زمـــا افتـــاب کـــړې
کـــه فـتـنـــه شـــوه د ســـحـــر پـه وخـــت بـــیـــداره

(۳: ۱۷۶)

په پورته لومړي بیت کې شاعر زلفې او رخسار یې له آفت سره تشبیې کړي دي. زلفې او رخسار مشبهات دي او آفت مشبه به راغلي دي. په دویم بیت کې شاعر د خپل محبوب سترګې له فتنې سره تشبیې کړي دي.سترګې مشبه، فتنه مشبه به دي. څرنګه ، چې په پورته بیتونو کې مشبه زلفې، رخساراو سترګې حس کېدلو وړ دي، او مشبه به آفت او فتنه د حس کېدو وړ نه دي له ذهن سره تعلق لري؛ نو ویلي ، چې دا تشبیې محسوسه له معقولې سره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - د طرفینو د تعادل په لحاظ د تشبیې وېش

د طرفینو د تعادل په لحاظ تشبیې په تسویه او جمع باندې وېشل کېږي.

۷- ۱- **تسویه**: لغوي مانا یې برابروالی دی. دا هغه تشبیې ، چې ده ، چې د یوه مشبه لپاره یو ازې یوه مشبه به راوړل شوې وي.(۴:۵۵).

لکه په لاندې بیتونو کې:

ستا مهجور له ډېره درده آه فغان کړ
که ویشتلي طوطي چیغ په هندوستان کړ

(۳: ۱۲۳)

بیماری د مینې هسې کړم بې تابه
چې مې ورک لکه نرگس آه او زگېروی دی

(۳: ۲۸۸)

په پوره لومړي بیت کې شاعر مهجور یې د هندوستان طوطي سره تشبیې کړی دی. مهجور مشبه، طوطي مشبه به دي،څرنگه ، چې د یوه مشبه لپاره یوه مشبه به راغلې ده؛ نو ځکه یې تسویه بولو.

او په دویم بیت کې شاعر خپل ځان د نرگس سره تشبیې کوي. شاعر مشبه، نرگس مشبه به، لکه یې د اداتو توری (کلمه) او چوپتیا یې وجه شبه راغلې ده.

په پورته بیتونو کې څرنگه ، چې گورو د یوې مشبه لپاره یوه مشبه به راغلې ده؛ نو دا هم د لومړي بیت په ډول د تسویه تشبیې په ډلې درېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- ۲- جمع

جمع تشبیې په دوه ډوله ده.

الف – ، چې د یوې مشبه لپاره څو یا د یوې نه زیاتې مشبه به راغلې وي.

یا په بله وینا: ، چې د یو شیز ته د ډېرو یا ګڼو شیزونو سره تشبیې ورکړې شوې وي، یعنې په همدې یو شیز کې دا ټولې ماناګانې را جمع وي.(۴:۵۸)

لکه په لاندې بیتونو کې:

زړه دې وچــوي تـــــوره شپــه ســـتا د سنبــلو
ښکلـي مـــخ لکـــه ســحـــر ګـل و نـــســريـــن کړه

(۳: ۱۸۶)

څوک به ستا دجمــــال سیـــال غـــواړي ځمکـــه
دا رنګ شمـــس و قمـــر نشـــــته په اسمـــان کې

(۳: ۲۸۳)

په پوره بیت کې شاعر د خپل محبوب مخ له سحر او نسرین سره تشبیې کړی دی.مخ مشبه، سحر ګل ، نسرین مشبه به او لکه یې د اداتو توری دی.

او په دریم بیت کې شاعر د خپل محبوب حسن لمر او سپوږمۍ ګڼي. جمال مشبه، شمس او قمر مشبه به، رنګ یې ادات او رڼوالی یې وجه شبه ګڼلې دي.

څرنګه ، چې د یوې مشبه لپاره څو مشبه به راغلي دي؛ نو د طرفینو د تعادل په لحاظ جمع تشبیې ده.

ب – چې د څو مشبه ګانو لپاره یوه مشبه به راغلې وي.(۴:۶۰).

لکه د هندي سبک نازک خیال شاعر کاظم خان شیدا په لاندې بیتونو کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سبزه کې یې د خط و لب جلوه
که موجونه دي د میو په مینا کې

(۳: ۲۶۹)

تورې زلفې دې آفت دواړه رخساره هم
هیڅ تعبیر یې په چا نه شي بې شبخونه

(۳: ۲۱۵)

که سرداران دي یا تاجداران دي
که یې گنجونه بس فراوان وي
زیست یې محل دی چې شي بې ځمکې
پاتې په خاورو گویا ماران دي

(۳: ۳۷۷)

په پورته لومړي بیت کې شاعر د مخاطب خط او لب له موجونو سره تشبیې کړي دي. خط او لب مشبه، موجونه مشبه به راغلي دي.

په دویم بیت کې شاعر وایي ، چې د محبوب تورې زلفې او دواړه رخساره افت دی. زلفې او رخسار مشبه، آفت مشبه به دي.

او په پورته دریېمه څلوریزې کې: شاعر سرداران ، تاجداران یې له مارانو سره ورته کړي دي وایي ، چې دوی هم لکه ماران په خزانو مشغول وي. سرداران ، تاجداران مشبهات او ماران مشبه به راغلي دي.

په پورته بیتونو کې مشبهات د یوه نه ډېر او مشبه به یوه ده. د طرفینو تر منځ تعادل برابر نه دی؛ نو جمع تشبیې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

دغه مونوګراف ما په دوو برخو وېشلی دی په لومړۍ برخه کې ما شاعر پېژندنه ،د بیان لغوي او اصطلاحي پېژندنه ، د بیان علم موضوع،د بیان علم ګټې ، تشبیې پېژندګلوي ، تشبیې ارکان ، تشبیې ادات اود تشبیې ارزښت له پوره جزیاتو سره تشریح کړي دي

په دویمه برخو کې ما بیا د کاظم شیدا په دیوان د تشبیې ډولونه راوړي دي لکه: د طرفینو د موقیعت په لحاظ د تشبیې وېش، د ابتذال او ندرت په لحـــاظ د تشبیې وېش، د وجه شبه په لحاظ د تشبیې وېش، د اداتو په لحاظ د تشبیې وېش، عـــادي او غـیـــر عـــادي وېـــش، د ماهیت په لـحـــاظ د تشبیې وېش، د طرفینو د تعادل په لحاظ د تشبیې وېش راخیستي دي. ، چې بیا دغه ډولونه په نورو لویــو او کوچنیــو ډولونــه وېشل کیـږي. او ما بیا د غــه دتشبیې ټول ډولونه د کاظــم خان شیدا د شعري بېلګــو سره یو ځای تشرېح کړي دي.

پاتې دې نه وي ، چې ما په دغه پایلیک کې: مفروقه تشبیې ، معقوله تشبیې له معقولې سره ،او بله عادي تشبیې وېش ډېر کوښښ مې وکړ او دشیدا دیوان مې پسې لټ په لټ واړوه ؛ خو پیدا مې نه کړل. او دغه خالیګا مې د پښتو ژبې په نوره خوږه شاعرۍ باندې ډکه کـــړه.

او همدارنګه ما په دغه پایلیــک کې:د پیل خبرې ، سریزه ، فهرست ، پایله ، وړاندیزونه ، اخځلیکونه او نــور د لارښـــود اســتاذ پــه مـشــهوره تــرتیــب او بــشـــپړ کــړي دي.

ومن الله توفیق

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

دژبو او ادبیاتو پوهنځي له پښتو څانګې له امر څخه مې داهیله ،چې هغه محصلین ،چې په راتونکو کالونه کې به فارغیږي هغوی ته باید څو میاستې مخکې د نوموګراف لپاره موضوع ورکړل شي.

د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له رییس صاحب څخه مې مې یوه غوښتنه چې په دغه پوهنځي کې د محصلینو لپاره د انټرنېټ سهولتونه زیات کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیو نه

۱- درمل، احسان الله. (۱۳۹۵)، شعرستان.کندهار: بېنوا فرهنګي ټولنه.

۲- زیور، زیورالدین .(۱۳۸۹هـ ش)،دپښتو ادبیاتو تاریخ. پېښور:مهین خپرندویه ټولنه.

۳- شیدا، کاظم خان. (۱۳۹۳هـ ش)، د کاظم شیدا دیوان. کابل: دانش خپرندویه ټولنه.

۴- شیرزاد، محمد آقا. (۱۳۸۷هـ ش)، ادبي فنون (بیان برخه) خپرندویه ټولنه، د ښوونکو د روزنې لوی ریاست.

۵- قویم، عبدالقیوم.(۱۳۶۱هـ ش) فنون ادبي بیان.انتشارات: پوهنتون کابل.

۶- مسلم، دوست عبدالرحیم. (۱۳۷۹هـ ش)، خوږه ژبه. پېښور: سبا کتابتون.

۷- ناګار، فضل ولي.(۱۳۸۹هـ ش)،د بیان علم[ادبي فنون]. ننګرهار: ناګار خپرندویه ټولنه.

۸- همکار، محمد ابراهیم (۱۳۹۴هـ ش)، بیان ادبي فنون. جلال آباد:مومند خپرندویه ټولنه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library